

Professionele Nabijheid

Presentatie bij de opening van het UCGV, 9 november 2018

Door: Myriam Braakhuis

Geestelijk Verzorger bij het Leger des Heils

Een jaar werkzaam geweest als promovenda binnen het Case Studies Project

Wat doen geestelijk verzorgers, met welke redenen en wat is het effect van hun werk? Dat is de centrale vraag van het *Case Studies Project*. Er bestaan best wat omschrijvingen van het werk van geestelijk verzorgers, maar toch wordt het lang niet altijd helder waar geestelijk verzorgers precies op gericht zijn en vooral wat het effect van hun werk is. Hoe kan dat? Dat het best vaag en onduidelijk blijft wat het werk van geestelijk verzorgers oplevert?

Het afgelopen jaar heb ik parttime als onderzoeker meegewerkt binnen het *Case Studies Project*. Ik heb literatuurstudie gedaan en de vraag die ik net stelde hield me bezig. Tijdens mijn literatuurstudie begon het me op te vallen dat geestelijk verzorgers hun manier van werken vaker omschrijven in termen van hun houding: “er zijn”, “empathie”, “aandacht”, dan in termen van wat ze concreet doen en waar ze op gericht zijn.

Mijn verklaring hiervoor is dat geestelijk verzorgers sterk gericht zijn op het opbouwen van een vertrouwensrelatie met hun cliënt. Mijn stelling vandaag is dat geestelijk verzorgers het risico lopen teveel nadruk te leggen op de vertrouwensrelatie, waardoor zij de doelgerichtheid in hun werk uit het oog kunnen verliezen. Zowel een relationele grondhouding als concrete doelgerichtheid zijn belangrijk voor het slagen van een begeleidingsproces.

Laten we eerst eens kijken naar de *relationele grondhouding* van geestelijk verzorgers. Het begrip “relationele grondhouding” definieer ik als: *Een basishouding van aandachtige betrokkenheid op de ander vanuit openheid, empathie en zonder te oordelen, waardoor een vertrouwensrelatie ontstaat. Vanuit ons vakgebied: zingeving en levensbeschouwing, volgt vanzelf dat het noodzakelijk is om een vertrouwensrelatie met een cliënt op te bouwen. Zonder een basis van vertrouwen is het niet mogelijk om over kwetsbare, persoonlijke levensvragen te praten. Het is dus niet vreemd dat geestelijk verzorgers zoveel nadruk leggen op een empathische, aandachtige houding: waarbij de cliënt tot haar recht komt. Daarnaast speelt mee dat geestelijk verzorgers vanuit hun eigen levensbeschouwing meestal bepaalde waarden en idealen hebben, die ervoor zorgen dat zij gericht zijn op menselijke waardigheid en liefde. Een relationele grondhouding is in zichzelf waardevol: de cliënt voelt zich hierdoor serieus genomen en begrepen, en dit heeft op zich al een heilzaam effect. De waarde van deze relationele grondhouding is dus groot en moet niet onderschat worden.*

Maar, teveel nadruk op een vertrouwensrelatie en “er zijn” voor de ander kan nadelige effecten hebben op de begeleiding. De kans bestaat dat de geestelijk verzorger dan haar

concrete doelgerichtheid uit het oog verliest. Het begrip “concrete doelgerichtheid” definieer ik als: *Een bewuste gerichtheid op één of meerdere doelen op het gebied van zingeving en levensbeschouwing, die aansluiten bij de specifieke situatie en behoeften van de cliënt.* Binnen elke begeleidingssituatie is het van belang dat de geestelijk verzorger voor ogen heeft welk doel, of welke doelen, worden nagestreefd. Doelen die in nauwe afstemming met de cliënt ontstaan.

Op basis van mijn literatuurstudie zie ik drie belangrijke risico's van een te grote nadruk op de vertrouwensrelatie met de cliënt:

1. De geestelijk verzorger durft niet te confronteren.
2. De geestelijk verzorger verliest het zicht op zingeving en levensbeschouwing.
3. De geestelijk verzorger gaat grenzen van zichzelf of van de cliënt over.

Ik zal deze risico's alle drie kort toelichten.

1. De geestelijk verzorger durft de cliënt niet te confronteren.

In de meeste gevallen komen cliënten bij een geestelijk verzorger met een vastgelopen verhaal. Confrontatie is op een zeker moment nodig om de cliënt een ander perspectief of een nieuw kader te bieden. Het komt echter voor dat de geestelijk verzorger bang is om de cliënt te confronteren of niet goed weet hoe zij dit aan moet pakken. Het is dan veiliger voor de geestelijk verzorger om de cliënt eenvoudigweg te volgen in diens verhaal en de relatie goed te houden. De cliënt komt dan niet verder in diens ontwikkeling.

2. De geestelijk verzorger verliest het zicht op zingeving en levensbeschouwing.

Uit literatuur en ook uit de vragenlijst van het *Case Studies Project* blijkt dat geestelijk verzorgers over het algemeen sterk gericht zijn op “presentie”: met volle aandacht aanwezig zijn bij de ander. Maar, als er zijn voor een ander een doel op zich wordt, dan kan het zicht op zingeving en levensbeschouwing verloren raken. In veel omschrijvingen van het werk van geestelijk verzorgers, waarin presentie centraal staat, wordt niet duidelijk hoe deze geestelijk verzorgers zich richten op zingeving en levensbeschouwing. Ze komen mensen vaak in heftige situaties tegen en hebben oog voor de existentiële vragen die spelen, maar het blijft onduidelijk hoe de geestelijk verzorger deze vragen aangaat, hoe deze zorgt door een diepgaande reflectie op levensvragen. Teveel nadruk op “er zijn” en luisteren kan ervoor zorgen dat levensvragen alleen maar geuit worden en niet echt onderzocht worden.

3. De geestelijk verzorger gaat grenzen van zichzelf of van de cliënt over.

Teveel nadruk op een vertrouwensrelatie kan ook leiden tot een ongezonde relatie. Het kan gebeuren dat de cliënt zozeer leunt op de geestelijk verzorger dat deze in een

afhankelijke positie komt en daardoor juist belemmert wordt om zelf in beweging te komen. Aan de andere kant kan het gebeuren dat de geestelijk verzorger zo nabij komt aan de cliënt, dat zij haar eigen gedachten of gevoelens projecteert op de cliënt. Uiteindelijk is de geestelijk verzorger dan niet meer met de cliënt bezig, maar met zichzelf.

Bij alle drie de risico's zien we het belang van concrete doelgerichtheid. Je moet weten welk doel je in de begeleiding voor ogen hebt, om een cliënt op een behulpzame manier te kunnen confronteren. Concrete doelgerichtheid helpt om het zicht te houden op zingeving en levensbeschouwing. En gerichtheid op een concreet doel zorgt ervoor dat je jezelf niet verliest in tegenoverdracht. De kunst van een geslaagde begeleiding is dus om een relationele grondhouding te combineren met concrete doelgerichtheid.

Het begrip "professionele nabijheid" is daarbij behulpzaam. Dit begrip ken ik vanuit het Leger des Heils en het wordt de laatste tijd steeds vaker genoemd in de zorg. Het wordt dan meestal ingezet als tegenhanger tegen "professionele distantie". Er is dus een ontwikkeling te zien richting meer aandacht voor de persoon in de zorg. Dat is mooi, want in veel gevallen verliest de zorg zich vaak in teveel concrete doelgerichtheid, waarbij de cliënt als mens uit het oog verloren wordt. Dit is aan het kantelen, er is een steeds grotere roep om menswaardige zorg en daar kunnen geestelijk verzorgers natuurlijk goed bij aansluiten en aan bijdragen!

Voor geestelijk verzorgers ligt de uitdaging juist omgekeerd: wij kunnen geneigd zijn om ons te verliezen in nabijheid. Met de genoemde risico's als gevolg. Ook daarbij is het begrip professionele nabijheid behulpzaam. "Professionele nabijheid" definieer ik als: *Een relatie waarin de begeleider met aandacht en empathie betrokken is bij de cliënt. In deze relatie wordt de autonomie van de cliënt her- en erkend en er is ruimte voor de cliënt om zich te manifesteren. Begeleider en cliënt stellen samen vast wat kernvragen zijn en op basis daarvan wat de doelen zijn waaraan in de begeleiding gewerkt wordt.*

Dit begrip maakt duidelijk dat er binnen de geestelijke verzorging altijd sprake is van een begeleidingssituatie, en dus een professionele relatie. Dat is een menselijke en liefdevolle relatie, maar tegelijkertijd is deze relatie zakelijk en afgebakend. De geestelijk verzorger moet zorg dragen voor de begrenzing van deze relatie. En het is de taak van de geestelijk verzorger om zich steeds bewust te zijn dat het gaat om begeleiding en dat er bepaalde doelen nagestreefd worden. Op die manier kunnen geestelijk verzorgers er zo goed mogelijk aan bijdragen dat een cliënt nieuw perspectief ontdekt, motivatie vindt of geïnspireerd wordt.

De kracht van ons werk ligt in de kracht van het combineren van liefdevolle nabijheid met bewuste gerichtheid op concrete doelen, op het gebied van zingeving en levensbeschouwing. Als wij zelf geloven in deze kracht van ons werk, dan kunnen we volgens mij veel meer bereiken dan we zelf denken.

Het is de moeite waard om in de *case studies*, die binnen het *Case Studies Project* verzameld worden, te zoeken naar voorbeelden van een geslaagde combinatie van een relationele

grondhouding met concrete doelgerichtheid. Deze *good practices* kunnen geanalyseerd worden: wat maakt dat deze geestelijk verzorgers erin slagen om dit goed te combineren, wat zijn belangrijke succesfactoren? Dat kan ons helpen om het begrip professionele nabijheid een concrete invulling te geven, waar geestelijk verzorgers wat aan hebben.

Het was de bedoeling dat ik deze rol op mij zou nemen: om een groot deel van de *case studies* in dit project te analyseren en met elkaar te vergelijken. Het loopt echter anders. Ik heb besloten om te stoppen met mijn promotieonderzoek. Het combineren van het onderzoek met mijn baan als geestelijk verzorger en de zorg voor mijn gezin bleek teveel van het goede. Ik draag het *Case Studies Project* een warm hart toe en ik ben blij dat ik erbij betrokken blijf in een andere rol: als deelnemer binnen het project bij de onderzoeksgemeenschap Gemengd. Heel veel dank aan mijn begeleiders: Sjaak Körver, Martin Walton, Theo de Wit, en aan iedereen met wie ik heb samengewerkt. Vanmiddag zetten we weer een grote stap verder richting samenwerking in onderzoek naar geestelijke verzorging. Dat is prachtig: door krachten te bundelen kunnen we ons mooie beroep zichtbaar en inzichtelijk maken, en we kunnen onszelf steeds verder ontwikkelen in ons werk. Veel dank dat ik daar vanmiddag ook een klein steentje aan mocht bijdragen!

Dit betoog zal in 2019 in uitgebreidere vorm verschijnen in het Tijdschrift voor Geestelijke Verzorging. In dat artikel is ook de wetenschappelijke onderbouwing met literatuurverwijzingen terug te vinden.